

Statsforvalteren i Trøndelag

Trööndelagen Staatehaaltoje

Vår dato:

15.11.2021

Vår ref:

2021/8777

Deres dato:

13.08.2021

Deres ref:

21/4396

KOMMUNAL- OG
MODERNISERINGSDEPARTEMENTET
Postboks 8112 DEP
0032 OSLO

Saksbehandler, innvalgstelefon

Elisabeth Varsi Stubbrud, 73 19 91 55

Uttalelse - forslag om endringer i sameloven - samelovens språkregler

Vi viser til utsendt høringsnotat og høringsbrev med høringsfrist mandag 15. november d.å.

Statsforvalteren i Trøndelag ser positivt på at daværende Kommunal- og moderniseringsdepartementet har sendt ut denne høringen som en oppfølging av NOU 2016:18 Hjertespråket, selv om det har tatt noe tid før saken har kommet ut på høring.

Statsforvalterens høringssvar er delt i tre deler. I første del gir vi noen generelle vurderinger av behovet for og betydningen av strategier for varige endringer for å sikre regulatoriske og ressursmessige forutsetninger for en styrking av de samiske språkenes stilling. Videre belyser vi betydningen av samisk i helsesektoren særskilt. I annen del av høringssvaret gjennomgår vi de sentrale delene av høringsnotatet som vi responderer på. Her følger vårt høringssvar strukturen i høringsnotatet. I tredje og siste del av vårt høringssvar oppsummerer vi vårt syn på fremtidig satsing på de samiske språk.

Strategier for varige endringer

Statsforvalteren i Trøndelag mener det viktig å ramme inn at en realisering av de ambisjoner som ligger til grunn for utredningen Hjertespråket, og de foreslåtte endringer av språkreglene i sameloven, krever mer enn endringer og oppdateringer av juridisk art. Når jussen slutter begynner det strategiske arbeidet som må til for å gi gode resultater i arbeidet med å styrke de samiske språkenes stilling.

Nasjonale myndigheter har gjennom flere tiår arbeidet for å sikre at de samiske språk skal ha en sterk stilling i kommunikasjon i og med offentlig sektor, så vel som en av de viktigste innsatsfaktorene i arbeidet med å bevare og videreutvikle samisk språk, kultur og levesett. Læreplanverket i grunnskole og videregående opplæring er en viktig regulatorisk innsatsfaktor. Gjennom fjernundervisning og språkbud har man forsøkt å tilrettelegge for at flere skal kunne sikres opplæring i og på samisk. Det har også vært satset bredt på styrking av samisk kultur gjennom ulike kanaler og på ulike arenaer, og gjennom tilskudd til og forvaltning av reindriften søker man å opprettholde et næringsgrunnlag som er en sentral kulturbærer i våre samiske samfunn.

E-postadresse:
sftlpost@statsforvalteren.no
Sikker melding:
www.statsforvalteren.no/melding

Postadresse:
Postboks 2600
7734 Steinkjer

Besøksadresse:
Strandveien 38, Steinkjer
Prinsens gt. 1, Trondheim

Telefon: 74 16 80 00
www.statsforvalteren.no/tl

Org.nr. 974 764 350

Tross store innsatser over tid er det grunn til å reise spørsmål om hvor vellykket satsingene på opplæring, språk og kultur har vært. Riksrevisjonen la i 2019 fram en undersøkelse av samiske elevers rett til opplæring i og på samisk. Hovedfunnene i undersøkelsen gjengis i det følgende:

- Elever som ber om opplæring, får retten oppfylt, men tilbudet er ikke godt nok kjent utenfor samiske kjerneområder.
- Det er svakheter i tilbudet om opplæring i og på samisk.
 - Mangel på samiske læremidler svekker opplæringstilbudet
 - Svakheter i organiseringen og gjennomføringen av fjernundervisningen medfører store ulikheter i opplæringstilbudet.
 - Knapphet på samisklærere er et vedvarende problem.
- Virkemidlene er mange og små, og de er spredt på mange aktører.

Statsforvalteren i Trøndelag er av den oppfatning at en styrking av samisk språk ikke lar seg gjennomføre utelukkende med endringer av språkreglene i sameloven. Regelendringene må ledsages av en samordnet bruk av virkemidler som spenner fra kapasitetsfremmende tiltak for tilgang på pedagogisk personale i samiske barnehager og skoler via tiltak som øker tilgjengelig språkkompetanse på de tre samiske språk til finansieringsordninger som setter kommunene i stand til å tilby gode tilbud innenfor opplæring i og på samisk, herunder fjernundervisningstilbud som er pedagogisk fullverdige. Alt dette er virkemidler som bør være relevante i fremtidig politikk, jf. den nye regjeringens politiske plattform.

Statsforvalteren i Trøndelag er ansvarlig for å behandle klagesaker etter sameloven. Det faktum at det ikke foreligger slike klagesaker til behandling kan være en indikasjon på at rettighetene på dette området ikke er godt nok kjent. Det er derfor viktig å legge ressurser i at informasjonsarbeidet og -ressursene rettet mot de samiske språkbrukerne blir styrket betydelig.

Foreliggende høringsuttalelse tar utgangspunkt i at samisk språk, i likhet med det norske, må være et samfunnsbærende språk innen alle tjenester som ytes, også innen helse- og omsorgstjenesten. Et språk er som regel nært knyttet opp til kulturforståelse. Dette gjelder i særlig grad for den samisktalende befolkningen. Samiske pasienter bosatt over hele landet har rett til en språklig og kulturelt tilrettelagt helsetjeneste, men møter ofte en helsetjeneste med liten kunnskap om samisk språk og kultur, der muligheten til å bruke eget språk er liten. Det er lett å se for seg at dette kan gi dårlig kvalitet på tjenesten og øke faren for feilbehandling.

I dag er ansvaret for å sikre samisk språk i helsesektoren mest presist utformet for de kommunale helsetjenestene i samiske kommuner, men ansvaret for å gi et likeverdig behandlingstilbud til den samiske befolkningen gjelder også for spesialisthelsetjenesten og helsevesenet generelt.

Innenfor forvaltningsområdet for samisk språk har samisktalende pasienter rett til å bli betjent på samisk. Et helsevesen med god kompetanse om samisk språk og kultur, vil styrke den menneskerettslige målsetningen om retten til den høyeste oppnåelige helsestandard.

Høringsnotatets kapittel 2: Forvaltningsområdet for samiske språk

Departementet foreslår en ordning med tre kategorier språkkommuner. Intensjonen skal være at det på den måten kan bli enklere å søke innlemmelse, og at antallet språkkommuner vil øke. Forslaget er noe annerledes enn språkutvalgets forslag, særlig for bykommuner. Språkutvalget foreslo blant annet at Trondheim skulle ha et særlig ansvar for sørsamisk språk, men departementet

foreslår nå at bykommuner som søker innlemmelse selv velger hvilke samiske språk de skal gi tjenester på. Grunnskolens statistikkssystem (GSI) viser i oktober 2021 at det er 33 elever som får samiskopplæring i Trondheim. Ingen av dem har sørsamisk som opplæringspråk. Dette viser noe av de språklige utfordringene i storbyer, og at det kan være riktig at kommunen selv velger hvilke samiske språk de skal gi tjenester på. Som storby i sørsamisk område kan man allikevel tenke seg at det bør gjennomføres språktiltak i Trondheim som opprettelse av et sørsamisk kompetansesenter, men dette vil da ikke spesifikt være knyttet til samelovens språkregler.

Statsforvalteren støtter forslaget om ulike kategorier språkkommuner, men tar ikke stilling til om det skal være tre kategorier som foreslått eller fem som Sametinget foreslår.

For kommunene i Trøndelag er det foreslått at alle tre nåværende kommuner skal tilhøre kategorien språkvitaliseringskommune. Dette gir for så vidt et riktig bilde av situasjonen, men Statsforvalteren mener at de pliktene disse tre kommunene har nå må videreføres for dem. Konsekvenser på andre rettsområder, som opplæringslov og barnehagelov, blir for usikre hvis forpliktelsene til kommunene endrer seg. For nye kommuner som søker innlemmelse som språkutviklingskommuner eller bykommuner må disse konsekvensene utredes på forhånd slik at rettstilstanden er kjent for innbyggerne.

Med referanse til det Statsforvalteren har skrevet i kapittel 1 er det viktig at nasjonale myndigheter gjennomgår virkemidler og incitamenten som kan bidra til at de eksisterende kommunene i forvaltningsområdet kan sikres gode rammevilkår for å fylle sitt ansvar. En bedre ressurstilgang vil for eksempel kunne sikre at terskelen for at nye kommuner søker status som forvaltningskommune blir senket. Vi viser ellers til Hurdal-plattformens punkt om forsterket satsing på samisk språk og kultur og Riksrevisjonens rapport om elevers rett til opplæring i og på samisk.

Når det gjelder forslaget om å opprette en egen kategori for bykommuner med særlig ansvar for samisk språk noterer Statsforvalteren seg at Trondheim kommune i bystyresak PS 0138/21 har besluttet å signere avtale med Sametinget som bykommune med særlig ansvar for samisk språk. Det vurderer Statsforvalteren som positivt. I oppfølgingen av dette vedtaket vil vi også her peke på at det er viktig å også sette bykommunene med særlig ansvar for samisk språk i stand til å oppfylle de forpliktelser de her påtar seg.

I høringsnotatet ønsker departementet høringsinstansenes syn på innlemmelse av nye fylkeskommuner i forvaltningsområdet. Dagens ordning styrker en regional forankring for den enkelte samiske forvaltningskommune. Dersom en fylkeskommune på egen hånd kan søke om innlemmelse, vil dette kunne styrke den regionale forankring for samisk språk og kultur generelt.

Høringsnotatets kapittel 3: Rett til svar på samiske språk

I høringsnotatet foreligger det to modeller som høringsinstansene bes uttale seg om.

Alternativ 1: Rett til muntlig svar på samisk i språkvitaliseringskommuner i samsvar med kommunens avgjørelse.

Alternativ 1 for muntlig svar på samisk i språkvitaliseringskommuner kan framstilles slik:

Rettighet	Gjeldende rett	Departementets forslag – alternativ 1
		Språkvitaliseringskommuner
Muntlig svar fra lokale offentlige organ	JA	JA ved de kommunale organ slik kommunen avgjør
		NEI ved fylkeskommunale og statlige lokale offentlige organ
Muntlig svar fra offentlige organ	NEI	NEI

Alternativ 2: Beholder rett til muntlig svar i kommuner som er del av forvaltningsområdet i dag – rett til muntlig svar på samisk i nye språkvitaliseringskommuner i samsvar med kommunens avgjørelse.

Alternativ 2 for muntlig svar på samisk i språkvitaliseringskommuner kan framstilles slik:

Rettighet	Gjeldende rett	Departementets forslag – alternativ 2	
		Språkvitaliseringskommuner som var innlemmet i forvaltningsområdet	Språkvitaliseringskommuner som innlemmes i språkområdet
Muntlig svar fra lokale offentlige organ	JA	JA	JA ved de kommunale organer slik kommunen bestemmer
			NEI ved fylkeskommunale og statlige lokale offentlige organ
Muntlig svar fra offentlige organ	NEI	NEI	NEI

I forslaget som høres som alternativ 2, foreslår departementet å skille mellom kommuner som allerede er innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk, og nye kommuner som innlemmes i språkområdet for samiske språk som språkvitaliseringskommuner. Hensikten med forslaget er å unngå tap av rettigheter for bruk av samisk i de kommunene som allerede har bundet seg til disse forpliktelsene, samtidig som terskelen senkes for nye kommuner som vurderer innlemmelse. I kommuner som allerede er innlemmet i forvaltningsområdet, og som blir språkvitaliseringskommuner i den nye språkområdeordningen, foreslår departementet at retten til svar ved muntlige henvendelser videreføres uendret.

Statsforvalteren støtter alternativ 2, da vi mener at innbyggernes allerede lovfestede rettigheter til svar på samisk ikke må svekkes. I allerede innlemmede kommuner må det gjennomføres særlige tiltak slik at kommunene blir satt i stand til å ivareta sine forpliktelser.

Høringsnotatets kapittel 4: Informasjonsplikt

Vi støtter departementets forslag til styrking av informasjonsplikten. Dette er viktig for at rettigheter skal kunne oppfylles. Med en økning i henvendelser på samisk vil det for språkvitaliseringskommunene som allerede er forvaltningskommuner i dag måtte følges opp med tiltak for å øke kompetansen og kapasiteten. I dag er situasjonen slik at kanskje bare en eller to ansatte i kommunen kan gi muntlig svar på samisk. Disse får henvendelser innenfor alle fagområder, noe som er krevende både faglig og ift. å ivareta personopplysninger og habilitet.

Høringsnotatets kapittel 5: Oversettelse av regler og offentlig informasjon

Statsforvalteren i Trøndelag støtter departementets forslag om å spesifisere hvem som har ansvaret for å oversette de ulike typene av informasjon til samisk. Tanken om å lovfeste at det enkelte organ selv må avgjøre hvilket samisk språk informasjonen skal oversettes til, basert på hva informasjonen gjelder og hvem den retter seg mot, er vi mer skeptisk til. Med tanke på de samiskspråklige ressursene vi per nå har tilgang til, og den relativt store "dominansen" nordsamisk har blant de samiske språkene, må vi derfor uttrykke en bekymring for at en slik lovfesting kan medføre at nordsamisk vil kunne komme til å gå på bekostning av både sørsamisk og lulesamisk.

I de tilfeller der offentlige organ forvalter områder hvor to eller alle de tre samiske språkene forekommer, foreslår vi heller at det tilstrebes at relevant informasjon oversettes til både nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. Dette for å bidra til at både lulesamisk og sørsamisk, som i utgangspunktet er sårbare språk med relativt få målbærere, heller gradvis skal få rom til å vokse seg større og sterkere.

Når det gjelder lover og forskrifter som skal oversettes til samisk, er vi enige i departementets forslag om at det er det ansvarlige departementet som skal påse dette. For kunngjøringer og skjema foreslås det at det er det offentlige organet som har utarbeidet dokumentet eller løsningen, som har ansvar for oversettelsen. Dette er vi også enige i. Dagens bestemmelse omfatter ikke selvbetjeningsløsninger, men siden slike løsninger nå langt på veg har tatt over for skjemaer, synes vi det er et riktig og viktig grep at departementet foreslår å inkludere selvbetjeningsløsninger i bestemmelsen. Vi er klare over utfordringene det samiske tegnsettet kan føre til her. De fleste statlige nettsteder støtter UTF-8 standarden som gjør det mulig å skrive og lese disse tegnene, men mange fagsystemer i statlige virksomheter gjør ikke det. Vi håper at kravet fra 2011 som sier at alle statlige og kommunale virksomheter skal bruke UTF-8 standarden, ved større omlegginger, nyetableringer eller videreutviklinger av fagsystemer, snart får full uttelling. På bakgrunn av dette, både forstår og støtter vi departementet i deres forslag om å begrense plikten til å utvikle selvbetjeningsløsninger både på samisk og norsk, til de tilfeller hvor dette er teknisk mulig. Vi vil her likevel presisere at det må jobbes aktivt mot at dette skal bli teknisk mulig i alle kommunale og statlige organ på sikt.

Høringsnotatets kapittel 6: Samisk i den kommunale forvaltningen

I høringsnotatet foreslår departementet å lovfeste at samiske språk skal være likestilt med norsk i den kommunale forvaltningen i språkutviklingskommuner. I øvrige kommuner kan kommunestyret bestemme at samiske språk skal være likestilt med norsk i hele eller deler av den kommunale forvaltningen. Departementet ber særlig kommunene om å uttale seg om konsekvensene av forslaget i kapittel 6.

Statsforvalteren i Trøndelag mener det viktige i dette spørsmålet er å lytte til kommunene. Det kan være klokt å differensiere kommunekategoriene. Det er store forskjeller mellom kommunene i forvaltningsområdet, og dette kan medføre at lovverket og rettigheter/plikter kan spisses mer mot

ulike kommunekategorier. Det er dog viktig å fastholde at fokus for å bli en god forvaltningskommune alltid må være at rettighetene i lovverket skal oppfylles.

Høringsnotatets kapittel 7: Forslag om å innføre krav om kommunal og fylkeskommunal planlegging for å styrke samiske språk

Statsforvalteren mener det kan være hensiktsmessig, formålet tatt i betraktning, å innføre et plankrav for kommuner i språkområdet. Planlegging er imidlertid en ressurskrevende øvelse, og det er heller ikke alltid formålstjenlig å utarbeide konkrete planer for alle kommunens sektoroppgaver. Kommunenes plankapasitet er også svært variert, og det vil kunne virke mot sin hensikt å pålegge allerede pressede ressurser ytterligere oppgaver.

Statsforvalteren i Trøndelag støtter derfor departementets forslag til ny § 3-13, om at fylkeskommuner og kommuner skal vurdere planbehovet på et overordnet nivå i arbeidet med regional og kommunal planstrategi, samt fastsette mål i overordnet planverk, være seg regional plan, kommuneplanens samfunnsdel eller tema-/sektorplaner. Det ligger også allerede et slags plankrav i at Sametingets tospråkligtilskudd forutsetter språkplan og aktivitetsplan.

Høringsnotatets kapittel 8: Rekruttering av samiskspråklig personell

Departementet foreslår å innføre en ny lovbestemmelse som presiserer adgangen til å stille samiske språkkunnskaper som ønskede eller nødvendige kvalifikasjoner ved ansettelse til stillinger i offentlige organ, når organet har behov for denne kompetansen for å utføre sine oppgaver.

Statsforvalteren mener den foreslåtte lovbestemmelsen er en viktig endring for å styrke de samiskspråklige kvalifikasjonskrav der det offentlige organet har behov for denne kompetansen. Statsforvalteren i Trøndelag støtter forslaget.

Høringsnotatets kapittel 9: Utdanning for å øke samiskspråklig kompetanse i det offentlige

Departementet foreslår å lovfeste at ansatte i offentlige i offentlige organer skal ha rett til permisjon med lønn for å skaffe seg kunnskap i samisk. Det offentlige organet må selv vurdere om det har behov for samisk språkkompetanse. Statsforvalteren forstår forslaget som at det er språkområdekommunene (og dermed fylkeskommunene) og de offentlige organene som nevnes eksplisitt i høringsnotatets side 31 og 32 som har plikt til å svare på samisk, forslaget innebærer. Vi stiller spørsmål ved hvordan forslaget skal forstås i de kommunene som selv skal kunne velge om de vil svare på samisk hvis det forslaget blir vedtatt.

I høringsdokumentet gjengis at kommunene oppgir liten tilgang på personer med kompetanse i samisk, som en av hovedgrunnene til mangelfull oppfyllelse av samelovens språkregler. Aktiv bruk av utdanningspermisjon med lønn for egne ansatte kan bøte på utfordringene med manglende rekrutteringsgrunnlag. Hurdalsplattformen inneholder forslag til ulike tiltak for å styrke samiske språk. Statsforvalteren vil understreke at utdanningstilbudet må økes og tilpasses språksituasjonen hvis en bedring skal skje. Språkkurs i seg selv er ikke tilstrekkelig for å få den kompetansen som trengs for å kunne besvare muntlige og skriftlige henvendelser. Det må utvikles studietilbud innen høyere utdanning som gir den språklige og kulturelle kompetansen som kreves. Vi opplever ikke at dette er tilstrekkelig ivarettatt i hele landet i dag. Utdannings situasjonen for sørsamisk språk- og kulturkompetanse må styrkes spesielt.

Kapittel 10: Andre forslag til endringer i sameloven

Statsforvalteren i Trøndelag støtter en tydeliggjøring av barneverninstitusjonenes plass innenfor helse- og omsorgsbegrepet i samelovens språkregler. Barnevernlovens tilsynsforskrift sier i § 8 5.ledd at "Ved tilsyn med samiske barn skal tilsynsmyndigheten tilstrebe å besitte samisk språklig

eller kulturell kompetanse". Dette er en bestemmelse som vi tror er dårlig kjent, og en tydeliggjøring i sameloven kan bidra til økt oppmerksomhet på rettighetene til samiske barn.

Avsluttende kommentarer

Forslagene i utredningen Hjertespråket og i høringsnotatet som nå diskuteres er i sum nødvendige og ambisiøse. Som Statsforvalteren har vært inne på i innledningskapittelet i denne høringsuttalelse er foreslåtte endringer i samelovens språkregler en nødvendig, men ikke tilstrekkelig betingelse for å styrke de samiske språkenes stilling og utbredelse. De foreslåtte endringer i språkreglene må ledsages av kapasitetsbygging ved våre utdanningsinstitusjoner. For kommuner som Røyrvik, Snåsa og Røros er det viktig å sikre at kommunene har tilstrekkelige ressurser for å at kommunene skal kunne ivareta sitt ansvar i det sørsamiske området i henhold til samelovens språkregler og for å kunne bidra til en nasjonal styrking av samisk språk og kultur. Dette viktige arbeidet krever et godt samspill mellom involverte aktører med ansvar. Statsforvalteren i Trøndelag er beredt til å bidra i dette viktige arbeidet.

Med hilsen

Øystein Johannessen (e.f.)
assisterende statsforvalter

Elisabeth Varsi Stubbrud
seniorrådgiver
Kommunal- og justisavdelingen

Dokumentet er elektronisk godkjent